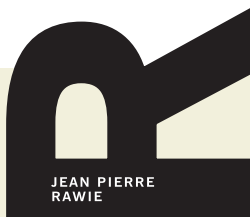

Cultuur
Film
Media
Boeken
Theater
Muziek
Beeldende kunst
Agenda

Familieband

In mijn rijkgeschakeerd leven heb ik veel merkwuurige lieden leren kennen. Eén van hen was een man die in Amsterdam zo dikwijls van domicilie wisselde, dat hij eigenlijk geen vaste woon- of verblijfplaats had (een belastingaanslag heeft hem dientengevolge nooit bereikt). Toch was het voor ingewijden niet moeilijk hem te achterhalen, want hij bracht zijn wakende uren voornamelijk door in hoofdstedelijke grachtengordelcafés; je moest alleen weten in welke gelegenheden hij niet meer welkom was, omdat hij met een glaasje op wel eens lastig kon zijn. Zelf schreef hij daarover, want gedichten maakte hij ook: "Een spijker in mijn kop, mijn kop vol sprag; ach God, alweer een kroeg waar ik niet in mag". Een aanzienlijk deel des daags was hij echter een plezierige gespreksgehoor: hij wist van alles wat, en had klassieke talen gestudeerd, 'hoewel', zoals ik hem eens toevoegde tijdens een woordenwisseling, 'niet eens alle'. Laten we hem Paul noemen.

Een tijdlang trok ik regelmatig met hem op. Ik was een stuk jonger, en dacht het nodige van hem te kunnen leren. Ach, onbezonnen jeugd! Hij had een vriendin, in dit verhaal Carolien geheten, die op een nuffige wijze begeerlijk was, maar een volstrekt onuitstaanbaar karakter had. Hun verhouding was niet vrij van strubbelingen, en beurtelings ontvluchtte één van beiden de ander naar Groningen, waar mijn studentenwoning tamelijk voorspelbaar als onderduikadres dienst deed. Verzoeningen volgden. De romance duurde langer dan menig-

een voor mogelijk gehouden had, maar raakte eindelijk niettemin uit, kort waarop zij overleed, zij het niet aan een gebroken hart, doch ten gevolge van een ziekte die zich pas na hun breuk openbaarde. Een paar jaar later hoorde Paul bij toeval aan de toog dat zijn vader, die eveneens het bestaan van een bohemien leidde, twee weken tevoren was gestorven. Daar keek hij van op, en enigszins verbolgen belde hij zijn broer Peter, een achttienjarige psychiater te Eindhoven, met de vraag waarom hij niet in dit verlies was gekend. "Wat zeg je?" antwoordde deze, "Pa dood? Dan moet je maar gauw hierheen komen. Daar moeten we het over hebben!" Paul leende het benodigde reisgeld en begaf zich per ijzeren spoorlijn naar Eindhoven teneinde deze netelige kwestie te bespreken. Nu hielden de broers niet veel voeling met elkaar – sommige families zijn hechter dan andere –, maar ze waren het erover eens dat deze gang van zaken nogal zonderting was. Er waren verder geen verwanten, en waarom hun stiefmoeder, die ze nauwelijks kenden, de uitvaart letterlijk 'in alle stilte' had laten plaatsvinden, zou wel altijd raadselachtig blijven. Toen het onderwerp van verscheidene kanten belicht en in haar ogen uitputtend was behandeld, verzuchtte Peters vrouw: "Jongens, al die akelige verhalen over dood enzo! Nu even wat gezelligers: Paul, hoe is het met Carolien?"

Onbekend en toch bemind

De Nederlandse boekwinkels zijn voor de helft gevuld met vertalingen. Maar over de mensen die dat mogelijk maken hoor je zelden. „Het is onzichtbaar, maar prachtig werk.“

Joep van Ruiten

En avondje naar vertalers luisteren – wie komt daar op af? De bekende anderhalve man en de bijbehorende paardenkop? Boekhandel Godert Walter in Groningen, gespecialiseerd in onder meer Duitse literatuur, drift op goede hoop. Dus is uit voorzorg de kleine winkel vervuld voor de grote fotogalerie van Noorderlicht. Daar kun je een podium bouwen, filmpjes vertonen, een rondtafelgesprek voeren. Daar zit je makkelijk een paar stoelen bij. Wat met een opkomst van zo'n vijftig belangstellenden geen luxe blijkt.

We beleven de start van Vertalersgeluk, de vierde editie van een tournee, waarbij Nederlandse vertalers aan een algemeen publiek over hun vak vertellen. Over het plezier van spelen met taal, dat je daar wakker van kunt liggen. Over het belang van vergezichten op een wereld buiten ons kleine taalgebied. En over onzichtbaarheid. Als een lezer het gevoel heeft een vertaling te lezen, hebben wij ons werk niet goed gedaan", zegt initiatiefneemster en vertaalster Andrea Kluitman.

Terwijl de kleine talen het op de universiteit erg moeilijk hebben, wonen er werken in en rond Groningen nogal wat vertalers. Zoals Ard Posthumus, die zowel Ceas Nootboom als Tsjebbe Hettinga naar het Duits vertaalde. Maar ook Edzard Krol, die Stoner van de dode Amerikaanse schrijver John Williams aan een groot Nederlands publiek bezorgde. En Roald van Elswijk, kenner van het Føroyskt en Islenska.

CONTACTPERSONEN

Nederland telt honderden professionele vertalers, waaronder meer dan driehonderd literaire vertalers, becijfert Hanneke Martin van het Nederlandse Letterenfonds, medeorganisator van Vertalersgeluk. "Dankzij die vertalers zijn onze boekwinkels zo goed gesorteerd, ongeveer de helft van de boeken in de winkels zijn vertalingen. Veelal uit het Engels, maar ook uit het Frans, Duits, Italiaans, Spaans, Russisch, de Scandinavische talen.

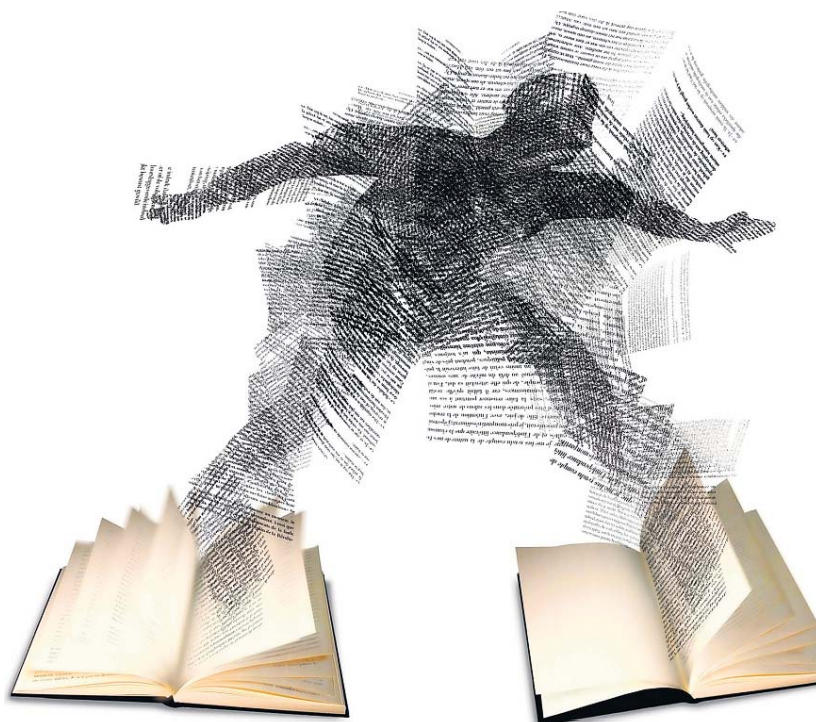
Vertalers fungeren vaak als de eerste contactpersonen tussen lezers, landen en literaturen."

Martin wijst op een rapport getiteld *Overigens schitterend vertaald*. Daarin wordt het belang benadrukt van goede vertalingen in een klein land dat zijn welvaart en welzijn dankt aan informatie en ideeën uit landen waar vreemde talen worden gesproken. In datzelfde rapport worden voorstellen gedaan om de positie van de vertalers in Nederland te verbeteren. Door ze meer recht te geven, ze beter te betalen en hun zichtbaarheid bij het lezerspubliek te vergroten.

Overbodig? Volgens Ard Posthumus („vertalen is verslavend“) worden vertalers in Nederland miskend. Wijzend op het structureel verzwaren van hun namen bij boekspreekingen in kranten en tijdschriften zegt hij: „Een vertaler geeft zijn of haar visie op een boek. De vertaler niet noemen in een recensie is hetzelfde als een vioolconcert bespreken waar Janine Jansen werd van Mozart uitvoert en dan vervolgens haar naam nergens noemen.“

Verspreid over het land bezoeken de komende weken zestien vertalers wier werk is genomineerd voor de Europese literatuurprijs of boekhandels. De slavist Gerard Cruys is een van hen. Zeventig titels vertaalde hij in de loop der jaren. Uit het Deens zoals *De profeten* in de eeuwigheidsjerd van Kim Leine. Maar ook in het Deens, zoals *Max Havelaar* van Multatuli. En uit het Russisch *Omvoltooide liefdesbrieven* van Michail Sjisjkin, een van de literaire sensaties van het vorig jaar.

Cruys vertelt hoe hij het werk van Sjisjkin ontdekte. „In Denemarken was een vertaling zijn roman *Venushaar* verschenen. Een indrukwekkend, maar moeilijk boek. Uitgeverij Querido vond het niet direct geschikt hem daarmee als schrijver in Nederland te introduceren. Daarop stelde ik *Brievenboek* voor. Die wilden ze wel, maar niet onder die titel. Uiteindelijk mocht ik het vertalen als *Omvoltooide liefdesbrieven*.“ Sjisjkin woont in Zwitserland,

Illustratie Letterenfonds

“Vertalen is als schoonmaken, zeggen vertalers over hun werk. Je ziet het alleen als het niet of heel slecht is gedaan

min of meer in ballingschap nadat hij het regime van Poetin had getypt. „Met als gevolg dat Rusland geen geld meer beschikbaar stelt om zijn boeken in het buitenland vertaald te krijgen“, vertelt Cruys. „Vertalen is geen vetpot, daarom geef ik in Denemarken ook les. Zonder beurs van het Letterenfonds had ik dit boek nooit kunnen vertalen. Of ik had het met eigen zak moeten betalen.“

SCHOONMAKER

Vertalen is als schoonmaken, zeggen vertalers. Je ziet het alleen als het niet of heel slecht is gedaan. „En de betaling is vergelijkbaar met van een schoonmaker“, reageert Gerda Meijerink, vertaler van meer dan tachtig boeken, veelal vanuit het Duits in het Nederlands. Haar vertaling van *Nachtrein* naar Lissabon van Pascal Mercier ging een kwart miljoen keer over de toonbank. „Dan heb je bijvoorbeeld goed werk verricht.“

Over dat laatste is het fijn en oneindig discussieren. „Een vertaler maakt persoonlijke keuzes. Daardoor is een vertaling nooit af“, zegt Meijerink. „Na lezing van de

eerste druk van mijn vertaling van *Nachtrein* stuurde een gepensioneerd leeraar Duits zijn vertaling naar de uitgeverij – die zou beter zijn. Voor vrijwel iedere zin had hij een variant gevonden. Gelukkig heeft de uitgever besloten mijn vertaling ook als tweede druk te nemen. Of kritiek vervelend is? Het is al prettig een reactie te krijgen.“

Meijerink vertaalde ooit *Die Verwandlung* van Franz Kafka. „In de eerste zin van Kafka komt Gerold Samsa op een ochtend tot de ontdekking dat hij in een *Ungeziefer* is veranderd. Wat altijd in het Nederlands is vertaald als ongedierte. Maar ongedierte is meervoud, dus dat is niet juist. Daarop hebben we het vertaald in vis beest. Later heeft een vertaler er ondier van gemaakt, wat een bestaand Nederlands woord is. Maar niet mijn voorkeur heeft.“

Paula Stevens is sinds 1983 full-time vertaler. „Daar ben ik heel gelukkig mee“, zegt ze. Ze heeft 66 titels op haar naam, waaronder boeken van Herbjørg Wassmo en Per Petterson. Ook vertaalde ze vanuit het Noors *Zoon* van Karl Ove Knausgård in het Nederlands, het derde deel uit Knausgård's cyclus

Mijn strijd. Knausgård trekt in zijn boek 450 pagina's uit om over zijn kinderjaren op het eiland Tromsø te vertellen. „Elke boom, een steen wordt minutieus beschreven. De omgeving is geen achtergrond, maar een personage“, schetst Stevens. „In een vertaling is ieder woord een probleem. Neem het woord strand. In Nederland denken wij dan al snel aan zand. In Noorwegen moet je aan rotsen denken.“

PROVO

Hoe verder de bron en het doel van elkaar af liggen, hoe moeilijker het vertalen wordt, vertelt Stevens. „Je zult maar een roman over Provo en de Nederlandse gedoogcultuur in het Noord-Koreaanse mochten vertalen. Nu zijn de verschillen tussen Noorwegen en Nederland niet zo heel erg groot. Maar hoe vertel ik Nederlanders die opgegroeid zijn met de overzichtelijkheid van polders over de verscheidenheid van fjorden?“

Stevens loste het op door thuis, in Groningen, op Google Earth te kijken, door gebruik te maken van Google Streetview. „Maar voor zover ik weet bestaat er nog steeds geen Google Bospad-view. Ik moet op reis, naar de plaats delict, naar Tromsø. Ik ben letterlijk in de voetsporen van de jonge Knausgård getreden. Ik heb als een gek foto's gemaakt: pudkele, vennetjes, rotsblokken, nog meer rotsblokken. Mensen kwamen vragen wat ik aan het doen was. Ze vertoonden het zaakje niet.“

Weten hoe alles er uitziet, is een ding. Alles omzetten naar het Nederlands is iets heel anders. „Zoals de Inuit veertig woorden voor sneeuw hebben, hebben Nooren veertig woorden voor rots. Wij moeten het bij gebrek aan bergen met minder woorden doen. En wat in het Noors afwisselend klinkt, moet je in het Nederlands niet vertalen met dan al snel aan zand. In Noorwegen moet je aan rotsen denken.“

Zoon was voor Stevens een van de lastigste klassen uit haar carrière. „Mijn eigen strijd“, zegt ze. „Het is vaak moeilijk aan niet-vertalen uit te leggen wat vertalen precies is. Probeer de volgende zin eens in een willekeurige buitenlandse taal: Jan trakteerde op beschuit met blauwe muisjes. Vrijwel nergens hebben ze beschuit. Niemand weet wat muisjes zijn. En bij blauwe muisjes krijgen mensen in het buitenland een vies beeld.“

„Dat alles moet dan ook nog zo beschreven worden dat een lezer begrijpt dat iemand hier een zoon heeft gekregen, voegt Stevens toe. „Welkom in de wereld van vertaler. De wereld van wikkelen en wegen. Van schrappen, schaven, verbeteren en nog weer verbeteren. Terug verbeteren. Beseffen dat een vertaling nooit af is. En dat je 'm het liefst nooit wilt inleveren. Dat wilinks als heel veel vertalersleed. Maar geloof me, het is het mooiste en spannendste vak dat ik ken.“

Boeken en hun vertalers, van boven naar beneden: Gerda Meijerink, Gerard Cruys en Paula Stevens. FOTO'S CORNÉ SPARDIJAENS